

„KAKUKKTOJÁS” TÁRGYAK A LACZKÓ DEZSŐ MÚZEUM NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNYÉBEN

Áttekintésemben a Néprajzi Gyűjtemény ismertetésének és elemzésének előmunkálatait kívánom folytatni egy újabb tárgycsoport számbavételével. Bár minden muzeális intézmény megfogalmazza a maga célkitűzéseit és kijelöli gyűjtőterülete határait, a gyűjtemény gyarapítása nem csupán aktív formában – tehát e rögzített paramétereknek megfelelően – történik, hanem ún. passzív módokon is. Ennek következtében óhatatlanul bekövetkezik, hogy a múzeumi, illetve gyűjteményi célkitűzések szempontjából indifferens műtárgyak is bekerülnek a raktárba és a nyilvántartásba. Tekintettel a társadalmi és egyéni használatból kikerülő tárgyak muzealizálási folyamatának összetettségére és esetlegességeire, ez a jelenség lényegében abban (az ideális, s aligha gyakori) esetben is természetesnek tekinthető, ha az adott intézmény célkitűzései és gyűjtőterületének határai fennállása kezdetétől fogva változatlanok. „*Csaknem minden gyűjteményben található olyan tárgyak, amelyek tulajdonképpen nem tartoznak oda*” – ismeri el a múzeumi gyűjteményi terv készítéséhez összeállított segédlet, amely azonban e gyűjteményre irányuló kritikai szemlélet érvényességét inkább a jövőbeni feladatok meghatározására, s nem kifejezetten a tárgyak történetének elemzésére terjeszti ki.¹ Úgy tűnik azonban, hogy a „*nem oda tartozó*” tárgyak körének már pusztán a kijelölése sem oldható meg a tárgyak múzeumon kívüli, majd a múzeumon belüli történetének, a velük kapcsolatos szándékoknak és tudományos elvárásoknak a feltárása nélkül. Így a továbbiakban erre teszek kísérletet, azzal a céllal, hogy megközelítőleg pontos jegyzéket közöljek mindazokról a műtárgyakról, amelyek a gyűjtemény mai szerkezetében „kakukktójásnak” tekinthetők.² Ezek a tárgyak alapvetően két csoportot alkotnak. Az egyik csoport a megye története és népi kultúrája szempontjából lényegében értelmezhetetlen tárgyak körét jelenti. A másik tárgycsoport ezzel szemben azokat a darabokat öleli fel, amelyek ugyan a múzeum célkitűzéseinek értelmében fontos és jól meghatározható helyet foglalnak el a gyűjteményben, de

amelyek történeti kontextusukból eredően (pl. eredeti készítési / használati hely, stílus stb.) a múzeumon belül más gyűjtemények, illetve más muzeális intézmények érdeklődésére is számot tarthatnak, s így számbavételük semmiképpen nem tűnik haszontalannak.

„*Fő célunk lévén csak Veszprém megye, különösen a Bakony és a veszprémi Balatonfelvidék természeti viszonyainak és emberi kultúrájának szemléleti tárgyait egységes képbe foglalva felmutatni*” – olvashatjuk a múzeum egyik korai hitvallásában, amely a néprajzi tár tekintetében további szempontokkal is kiegészült: „*a néprajzi osztály elsősorban a vármegye ősi magyarságának életviszonyait iparkodik a begyűjtött tárgyi emlékekkel megvilágítani. Ezt a kultúrképet a népies művészkedés termékeinek (hímzések, faragványok) gazdag sorozata teszi változatossá*”³ Bár a megyehatár e kinyilatkoztatás óta több ízben is módosult, s az „*ősi magyarság*” mellé egyenrangú kutatási tárgyként felsorakoztak a megyében élő nemzetiségek is, az intézmény megyei jellegéből adódóan a gyűjtőterület fogalmi (a mindenkorai Veszprém megye) értelemben a mai napig változatlan maradt. A „kakukktójás” tárgyak körének kijelölésekor tehát ez szolgált kiindulópontként. A tárgy „származásának” meghatározásához a használat, a készítés valamint a gyűjtés helyét vettem figyelembe – ez utóbbit csak abban az esetben, ha a másik két adat egyértelműen megyén kívüli tárgyra utal, vagy éppen azok hiánya veti fel ennek gyanúját. Ezen adatok figyelembevételével a múzeum mai gyűjtőterületén kívülről származó „klasszikus” néprajzi tárgyak száma 883, azaz az összes beletárolt tétel mintegy 3%-a. E tárgymennyiségnek mintegy a hatodát (208 db) alkotják azok a darabok, amelyeknek származási helye hosszabb vagy rövidebb időszakig Veszprém megye közigazgatási területéhez tartozott, s ebben időszakban szerzeményezésük általában programszerűen történt. (A megyehatárok változására több ízben is sor került az elmúlt száz évben, a legtöbb – gyűjteményünkben tárgyakkal képviselt, s ma valamely szomszédos megyéhez tartozó – települést 1950-ben csatolták el.)

A gyűjteménytől „idegen” tárgyak meghatározása ezúttal tehát pusztán földrajzi-statisztikai jellegű. Ennél mélyebb, tartalmi összefüggéseket is vizsgáló osztályozás egyelőre nem tűnik időszerűnek, bár néhány jellemző példa is meggyőzően bizonyítja ennek jövőbeni szükségességét. Felületes megközelítésben is egyértelmű például, hogy a Sebestyén Gyula balatonszepezdi villájából származó figurális kályhadisz éppúgy nem nélkülözhetetlen darabja a megye paraszti kultúráját tükrözni kívánó gyűjteménynek, mint Ambrózy-Migazzi István gróf talányos „varázsvesszeje” vagy az a Csehszlovákiában nyomott hanglemez, amelyen Vaclav Kucsera zenekarának előadásában indonéz, perui és kubai számok szólnak meg 33-as fordulaton. Bár e három példa mindegyike Veszprém megye mai területéről származó (itt gyűjtött és itt is használt) műtárgy, a gyűjtemény jellegét adó, érvényességét biztosító kimondott-kimondatlan követelmények szempontjából kivétel nélkül problematikusak. A Bacchust formázó kályhadisz stílusában és formájában tökéletesen idegen a helyi, paraszti használatban lévő szemeskályháktól, így – figyelembe véve azt a tényt is, hogy egy skót stílusban épült balatoni villaépületből került be a múzeumba – semmi nem indokolja, hogy ez a tárgy éppen a néprajzi (s nem például az iparművészeti) gyűjtemény része legyen. A „varázsvessző” (amely nem más mint egy természetes villás faág) a leltárkönyv szerint Nagyesztergárról származik, és ha készítője nevét (Ambrózy-Migazzi) és készítése évszámát (1933) nem rögzítették volna a nyilvántartásban, joggal gondolhatnánk valamely mágikus célzatú népszokásunk eszközének. Tekintettel azonban a „virágos gróf” életútjára és a jeli arborétum megteremtésében játszott alapítói-főkeretési szerepére⁴, megkockáztathatjuk a feltevést, hogy ez a varázsvessző talán a mediterrán növényzet meghonosítását célzó Hortus Botanicus Jeli-ben használt vízkereső pálca lehetett, amelynek segítségével maga a gróf személyesen kívánta a kényes növényeknek leginkább megfelelő talajt megtalálni. A néprajzi és egyéb gyűjteményeink közötti munkamegosztással és gyűjtőterület-felosztással kapcsolatos nehézségekre a legszélsőségesebb példát kétségkívül a csehszlovák hanglemez esete szolgáltatja. A paraszti tárgykultúra polgárosulásával, főként a háztartásában használt gyári termékek, illetve kézműves termékek arányának végleges eltolódásával „a népi”, tehát „néprajzi” tárgy és a „polgári” vagy „úri” tehát „történelmi” vagy „iparművészeti” tárgy fogalma viszonylagossá, összemósódottá válik. A kérdéskört tovább bonyolítja a megváltozott társadalmi viszonyok között helyét és tárgyát kereső néprajztudomány és néprajzi muzeoló-

gia új törekvése, amely a jelenkutatás irányzatának megfelelő tárgyegyüttesekkel egészítené ki az eddig – néhány „kakuktktojást” leszámítva – viszonylag homogén gyűjteményeket. Az egyes gyűjtemények anyagának „közös halmazai”, az önálló, egyedi gyűjteményi jelleg torzulása és az ebből fakadó problémák azonban gyűjteményi szinten nem oldhatók meg. Megnyugtató rendezésükhöz intézményi, illetve országos muzeológiai állásfoglalás szükséges. Ebben minden bizonnyal áttörést hozhat a gyűjtemények és múzeumok közötti virtuális adatáramlás, amelynek alapja a számítógépes nyilvántartások naprakész állapotban tartása. Amíg azonban ez még csak a hazai muzeológia derülátó jövőképében szerepel, nem tűnik indokoltnak az egyes gyűjteményi darabok – akár messze vezető következményekkel járó – tartalmi értékelése, amely a „néprajzi tárgy” bizonytalan fogalmának önkényes meghatározását követelné meg.

Jelen válogatás tehát a fentiek értelmében földrajzi szempontokon alapul, amely az esetek egy részében automatikusan feltételezi a tárgy tartalmi értelemben vett „idegenségét” is. Így egy bosnyák hárempapucs vagy egy kalotaszegi varrottas esetében nem fogalmazódhat meg kétségünk a felől, hogy ezek a tárgyak mind a „vármegyei magyarság” szempontjából, mind a korszerűbb (megyei múzeumi) néprajzi gyűjteményi kereteket tekintve teljességgel érdektelen. Ez a megállapítás különösképpen érvényes a nemzetközi néprajzi anyagra, amely a múzeum alapítása óta folyamatosan gyarapodott, és „külföldi művelt és félművelt népek néprajzi tárgyai”, illetve „külföldi primitív népek anyaga” címen szerepelt az évi statisztikákban. Bár volt olyan esztendő, hogy a gyarapodás tetemes részét éppen a nemzetközi anyag tette ki⁵, a múzeumőrök tanácsalanságát jól mutatja, hogy az első szakleltárkönyvek megnyitásakor (1937) ezek a tárgyak nem kerültek be a nyilvántartásba, pontosabban a „helyi hazafiságot” ápolni kívánó néprajzi törzsanyagba. Ugyanakkor mégsem történt kísérlet ezen tárgyak sorsának megnyugtató rendezésére. Az országos múzeumi tudományos életben a két világháború közötti időszakban ugyan bevett gyakorlata alakult ki a múzeumok közötti műtárgycserének, ezek a néprajzi tár esetében kizárólag éppen a helyi népművészeti alkotásokra irányultak, amelyekből könnyűszerrel lehetett duplumokat vásárolni.⁶ A külföldi anyaggal való csereügyletet nyilván eleve lehetetlenné tette, hogy ezek az „exotikus műtárgyak” a múzeumügy iránt szolidáris polgárok adományaként kerültek az intézménybe, vétel – az idézett múzeumi küldetés tudatos vállalásának megfelelően – egyetlenegy esetben sem történt. E „kül-

földi” eredetű műtárgyak maradékával⁷ és a bennük megtestesülő elvi-tudományos, illetve raktározási problémákkal az 1950-es években újrainduló gyűjteményi munka keretében Vajkai Aurélnak kellett ismét szembenéznie. Vajkai a „*tanulmányi raktárból*” szerzeményezett tételeket a korábbi törzsanyaggal egyenértékű műtárgyakként vezette be az 1953-ban nyitott leltárkönyvbe. Ám, hogy érdeklődési körétől, illetve múzeum-konceptiójától mennyire távol állhatott ez a tárgycsoport, jól mutatja, hogy a leltárkönyv rovatainak kitöltéséhez nem vette igénybe a korábbi szerzeményi naplóban vezetett adatokat, csupán a szerzeményi számat tüntette föl. Ezek a tárgyak sem a leltározás előtt, sem utána nem szerepeltek a múzeum egyetlen kiállításán sem.

Nem ilyen egyértelmű a földrajzi és tartalmi idegenség egybeesése a megye tágabb földrajzi környezetéből: a szomszédos megyékből vagy akár a Dunántúlról bekerült tárgyak esetében. A díszítetlen használati tárgyak egy részénél gyakran egyáltalán nem mutathatók ki formai különbségek e nagyobb tájegységen belül sem, de például a – gyűjteményünkben szép számban képviselt – pásztorművészet is olyan „dunántúli” stílusjegységet mutat, amely lényegében érdektelenné teszi a megye szerinti hovatarozás kérdését. (Más kérdés, hogy az utóbbi 15 évben kiadott Népművészeti örökségünk sorozat kötetei a mesterséges megyei közigazgatási határokhoz igazítják a feldolgozott népművészeti anyagot, lemondva alkalmasint a megyei gyűjtemények egy-egy jelentős darabjának közléséről). Nem véletlen, hogy gyűjteményünk néhány szomszédos megyéből származó műtárgya több kiállításunkon szerepelt és szerepel ma is. Egyes tárgytipusok esetében ugyanakkor – mint például a hímzett textíliák, s azon belül is különösképpen a halottas lepedők – egyenesen egységes kárpát-medencei jegyekről beszélhetünk. Mint ahogyan a szakirodalom rámutat, e tárgyak hímzéstechikája és motívumvilága nagy hasonlóságot mutat a magyar nyelvterület egészén, így e tárgycsoport esetében a „származás” helye inkább csupán a használat körülményeinek pontosításában játszik szerepet, mintsem kulturális határok kijelölésében.

Határesetként kell tekintenünk azokra a műtárgyra, amelyek egy-egy magángyűjtemény részeként kerültek be a múzeumba. Ezek a darabok nem csupán annak a területnek a népi kultúrájáról hordoznak információkat, ahol készültek s használták őket, hanem fontos adalékkal szolgálnak a magángyűjtemény történetét, összetételét illetően és segítenek a gyűjtő szándékainak, világképének, gyűjteményképzési el-

veinek megértésében. A szerencsés esetben egyben vagy egy-egy nagyobb részletben megvásárolt magángyűjtemények darabjai ilyen értelemben tehát feltétlenül összetaroznak, miközben egyes tárgyak, az eredeti gyűjtőszenvedély meghatározta kereteken túlmutatva, az „idegen”, azaz a múzeumétól független földrajzi-történeti keretek között is értelmezhető tárgyak körét szaporítják. E megfontolásból vettem fel az alábbi jegyzékbe a Balaton-parti villákból az államosítás során bekerült, a Kárpát-medence legkülönbözőbb tájairól származó díszített használati tárgyakat, valamint egy vásárlás útján szerzeményezett jelentős magángyűjtemény ormánsági, erdélyi, sárközi (stb.) darabjait.

Alapvető különbség mutatkozik tehát a megyehatárokon kívülről származó tárgyak idegenszerűségének mértékében. Az a tény azonban, hogy egy adott tárgy – származási és készítési helyétől függetlenül – a gyűjtemény szerves részének tekinthető-e (pl. befolyásolja a gyűjtemény bemutatásának vagy feldolgozásának szempontjait) vagy valóban idegen testként, zavaró körülményként és raktározási problémaként van jelen a múzeum tudományos koncepciójában, minden esetben egyedileg mérlegelendő feladat lenne. Ezért a gyűjteményismertetésnek e jelenlegi szakaszában az összes, földrajzi szempontból gyűjtőterületen kívülinek ítélt tárgyat, további bontás és tartalmi elemzés nélkül, egy jegyzékbe rendezve mutatom be. A földrajzi szempontú osztályozás szigorú alkalmazásától mindössze három esetben kellett eltekintennem. Nem tekintem a mai gyűjtőterületen kívülről származó tárgynak azokat a hazai és külföldi gyáripari termékeket, amelyeket Veszprém megye valamely településén használtak, és onnan – általában egy háztartás részeként vagy valamely tematikus gyűjtés keretében, tehát ritkán egyedi darabként – kerültek a néprajzi gyűjteménybe. Így a fentebb említett csehszlovák hanglemezen kívül kimarad a jegyzékből számtalan más tárgy is: az osztrák, német, olasz, portugál nyomdákban előállított szentképek és bibliák, a Brünben gyártott bádobögre, a csepeli vasfazék, a hollóházi juhtúrós edény, a szovjet gyártmányú biciklikulcs vagy a leningrádi gramofon (stb.). Ezzel szemben feltüntettem mindazokat a kézművesipari termékeket amelyek egy-egy megyén kívüli műhelyben készültek, és házassági kapcsolatok vagy vásárolás, illetve házaló kereskedelem útján kerültek valamely településünkre mint az adott kézműipari központ (csákvári fazekasok, komáromi asztalosok) körzetének egy pontjára. Bár ezek természetesen a helyi paraszti tárgykultúra szerves részét alkotják, „származás” szerinti megkülön-

bőztetésük talán mégsem lesz haszontalan, éppen az egyes kézműves központok történetét vizsgáló kutatók számára.

Második kivételként meg kell említenem azt a néhány régészeti leletet, amely egyelőre ismeretlen okok miatt lett a néprajzi gyűjtemény beletárolt tárgya, és amelyet – miután kis számú, és a „történeti” tárgyakkal ellentétben nem képlékeny társadalmi, hanem egyértelmű, időbeni szempontok szerint jól elkülöníthető tárgycsoportról van szó – szintén feltüntették az alábbi jegyzékben. Ugyanezen logika szerint jártam el a Veszprém megyei első világháborús orosz hadifogolytáborokból származó tárgyak esetében. Ezek kétségkívül a megye történetének pontosan értelmezhető, jól adatolt tárgyi adalékai, ám – mint „faragványok”, illetve „népművészeti alkotások” – semmiféle használható szemponttal nem gyarapítják a megye néprajza iránt érdeklődők tudományos ismereteit.

Mindezen megfontolásokat mérlegelve állítottam össze az alábbi jegyzéket, amely a megye határaitól indulva kisebb földrajzi egységeként mutatja be a gyűjteményben – a fenti ismérvek valamelyike alapján – „kakukktójasnak” ítélt tárgyakat.

Szomszéd megyék

Fejér megye

- Csákvár** 4 db (tejes fazekak az 1940-es évekből)
- Dég** 3 db (kutyagerinc, mángorló, cseréptintartó-céhrefek)
- Enying** 12 db (céhláda, faragott pipaszár, kalitka, faragott botok, csíholó acél, óralánc, ürgecsapda, metzőkés, takácsremek, fokos, vascsákány)
- Lajoskomárom** 1 db (a község pecsétnyomója 1805-ből)
- Mezőkomárom** 2 db (céhláda, orvvadász szék)
- Mezőszilas** 96 db (bárányjelek, patkolt tojás, spanyolozott mosófa, borotvatartó, gyújtótartók, türelemüveg, faragott pásztorbotok, pásztorfelszerelés)
- Polgárdi** 1 db (az unitárius iskola bibliája)
- Sárkeresztúr** 1 db (szöttes konyharuha)
- Székesfehérvár** 1 db (hímes tojás 1904-ből)
- Bakonycsernye** 1 db (a község pecsétnyomója)
- Fejér megye (település megjelölése nélkül)** 1 db (spanyolozott XIX. századi tükrös)

Fejér megye összesen: 121 darab. Nyolc tárgy kivételével a történeti Veszprém megye településeiről van szó. Bakonycsernye 1956-ig Veszprém megye zirci járásához tartozott, Dég, Enying, Lajoskomárom,

Mezőkomárom és Mezőszilas pedig 1950-ben került Veszprém megye enyingi járásától Fejér megyéhez. E tárgycsoport legértékesebb része az a XIX–XX. század fordulójáról származó pásztorművészeti anyag, amelyet a múzeum munkatársai 1909-ben, majd a rá következő években a mezőszilasi Szunyog-pusztán, illetve az enyingi Kenyeres-pusztán vásároltak. Külön értéke ennek a szerzeményezésnek, hogy a faragópásztorok neve is fennmaradt (Zöld Náci, Liszák Mihály, Török Ferenc juhászok).

Győr-Moson-Sopron megye

Gyarmat 1 db (tökből készített tölcser az 1920-as évekből)

Győr 1 db (Győrben készített cseréplábas)

Szerecseny 2 db (faragott fa szobrok)

Győr-Moson-Sopron megye összesen: 4 db. Gyarmat és Szerecseny 1954-től 1991-ig volt Veszprém megyei község. A két faszobrot 1970-ben a múzeum által meghirdetett népi iparművészeti pályázatra küldte be a Szerecsenyben élő alkotó.

Komárom-Esztergom megye

Bakonyszombathely 28 db (hímzett textilek, mángorló)

Bársonyos 1 db (dárdacsúcs a XIX. századból; feltehetően éjjeliőre volt)

Hánta 2 db (a község pecsétnyomója 1867-ből; hímzett fejkendő)

Csatka 3 db (a község pecsétnyomója, cseréptányér, hímzett textil)

Kerékteleki 1 db (a község pecsétnyomója 1852-ből)

Komárom 1 db (festett láda)

Oroszlány 1 db (bokály)

Réde 36 db (hímzett textilek és viseletdarabok, korsók, béklyó, faragott bot)

Súr 4 db (tálas, bélfá, türelemüveg-kálvária, faragott képkeret)

Tata 4 db (fazekastermékek)

Tata vidéke 1 db (türelemüveg)

Komárom-Esztergom megye összesen: 80 db. Hánta, Csatka, Kerékteleki, Súr, Réde, Bakonyszombathely és Bársonyos 1950-ig Veszprém megye zirci járásához tartozott. Az utóbbi községből származó dárdacsúcs azonban jóval később, 1992-ben került a múzeumba egy magángyűjtőtől. Mint a darabszámokból kitűnik, következőes gyűjteménygyarapítás csupán Réde és

Bakonyszombathely községekben folyt. Az e két községben vásárolt hímzett kultikus textíliák és viselet-darabok máig a múzeum jelentős néprajzi textilgyűjteményének kiemelkedő darabjai.

Somogy megye

Andocs 1 db (ferences szerzetesek által készített andocsi emlék szentkép a XIX–XX. sz. fordulójáról)

Balatonkiliti 1 db (faragott bot)

Balatonszabadi 6 db (tapogató, egérfogó, jégpatkó, hímzett lepedő, türelemüveg, reccsipke-betét)

Buzsák 2 db (szóttos törölköző, szaru sótartó)

Csurgó 1 db (cifraszűr)

Nagyberény 3 db (négysípos duda, kanászbalta, kobak)

Osztopán 2 db (festett papír báb, pipaszár)

Ságvár 7 db (párnavég, szőlőakasztó bot, tükrös, szaru sótartó, birkakolomp, lóbékó, kefetartó – az összes tárgy a XIX. század utolsó harmadában készült)

Siófok 2 db (szőlőmetsző kés, vászonkorsó, késpenge)

Siómaros 5 db (pereckulacs, fonalgombolyító, kapu akasztó, kapatisztító, csipketöredék)

Törökkoppány 5 db (festett tojások a 20. század elejéről)

Somogy megye (település megjelölése nélkül) 6 db (kettős tilinkó a XIX. századból, gyújtótartó, faragott kanál „Váth Jánosnak” felirattal, rokka; Bagol András botja)

Somogy megye összesen: 38 db. Balatonszabadi, Siófok és Siómaros 1950-ig Veszprém megye enyingi járásához tartozott. A siómarosi tárgyak tervszerűen folytatott múzeumi vásárlás következtében kerültek a múzeumba, míg a siófokiak inkább alkalmyszerűen. Különösen érdekes darab a siófoki vászonkorsó és a XVII–XVIII. századra datált késpenge, amelyek az új katolikus templom alapozásakor kerültek elő 1903-ban több más használati tárggyal együtt (de csak ezt a kettőt sorolták a néprajzi tárba!).

A ságvári szerzeményezés a gyűjtőterület határainak rugalmas kezelésére hoz példát. *„Mint Veszprém vármegye mai területén ugyan kívül eső, de az ősi megye kultúrterületébe mindenképpen beilleszkedő területrészt a Balaton-partnak az a része is, amely a megye veszprémi járásával dél felől határos. Megyei központunkhoz való közelsége is indokolttá teszi ennek a területnek innen való megfigyelését”* – indokolja Laczkó Dezső a Zala megye egyes településeinek folyó régészeti megfigyelések szükségességét⁸. Az „ősi megyét” azonban ennél messzebbre is kitérítette a múzeum, ha érdekei úgy kívánták: több éven keresztül

folytattak például ásatásokat a ságvári „*ősemberi kultúrtelepen*”, amelynek feltárásába csak 1930-tól kapcsolódott be a Somogy megyei Múzeumi Egylet, mint illetékes szerv⁹. A hét darab értékes néprajzi tárgyat az 1928-as ásatási munkálatok idején vásárolta a múzeum, egy részüket (például a faragott kefetartót) kifejezetten cseretárgynak szánta Laczkó Dezső.

A törökkoppányi hímes tojásokhoz 1916-ban egy veszprémi polgár adományaként jutott a múzeum, míg a buzsáki szóttos Kiss Ilona magángyűjteményének¹⁰ egyetlen somogyi darabja. A csurgói szűr-szabó műhelyben készült gulyás szűr – a dunántúli posztóviseletek egyik kimagaslóan igényes darabja – 1860 körül készült, feltehetően egy nemesvidi uradalmi gulyás (Varga István) számára. A veszprémi múzeum gyűjteményébe állami letétként került 1914-ben, vagyis abban az évben, amelyben a Somogy megyei Múzeumi Egyesület is (Gönczi Ferenc alelnökségével) megkezdte a helyi néprajzi és népművészeti anyag gyűjtését. Ezt a bakonyi rátétes szűrőktől mind díszítőtechnikájában, mind stílusában elütő jellegzetes somogyi¹¹ viseletdarabot – amelyet készítésének és használatának helyszíne is a dél-dunántúli megyéhez köt – több kaposvári kiállításra is kölcsönözte már intézményünk, és helyet kapott a Somogy megye népművészete kötetben is.¹²

A múzeum legelső szerzeményei között szerepelt a történelmi tárgyú karcolt botjairól ismert Bagol András egyik alkotása, amelynek kalandos sorsát sejteti, hogy egy kalocsai adományozótól került be gyűjteményünkbe. Bagol András Somogy és Baranya megyében is pásztorkodott, alkotásait a Somogy megye népművészete kötet elemzi.¹³

Végezetül külön említést érdemel a „kettős tilinkó” (ikerfurulya) is, amely igen ritka népi hangszerünk. Párhuzamait csupán néhány dunántúli és csángó tárgy, illetve adat jelenti. A néprajzi gyűjtemény e Somogy megyéből származó darabja formai jegyek alapján a gyimesi kettősfurulyákkal rokonítható.¹⁴

Zala megye

Bak 1 db (faragott bot)

Keszthely 1 db (Mattisz Pál műtermében készült családi fotó)

Sármellék 2 db (tokmány, karcolt szaru sótartó)

Szentgyörgyvár 1 db (a község pecsétnyomója)

Zsid (jelenleg Várvölgy) 1 db (kötény az 1910-es évekből)

Zala megye összesen: 6 db. Bak kivételével valamennyi község 1950 és 1979 között a megye gyűj-

tőterületéhez tartozott. A darabszám ugyanakkor jelzi, hogy ezek a tárgyak alkalmi ajándékozás vagy vétel útján kerültek a gyűjteménybe. Az e területen folyó rendszeres tárgygyűjtések eredményei a keszthelyi Balatoni Múzeum gyűjteményét gyarapították. Külön említést érdemel a Bak községből származó, különleges mintájú, igényesen faragott pásztorbot, amely gyűjteményünkbe kerülését a múzeumalapítást követő évtizedek adományozási hullámának köszönheti.

Vas megye

Celldőmölök 3 db (faragószék, kaszkalapáló szék, gereben 1808-ból)

Hegyfalu 4 db (festett tojások)

Pécsöly 1 db (pásztorokészség a XIX. századból)

Répcelak 1 db (dohányzacskó)

Szombathely 1 db (levesestál)

Szombathely vidéke 2 db (festett tojások a XIX. századból)

Vasszentmihály 1 db (szentmihályi kőkorsó)

Vas megye (település megjelölése nélkül) 4 db (vizeskorsó: Vasvári emlék; Kebelén vagy Magyar-szombatfán készült vizeskorsó, festett tojás, szaruból készült bot)

Vas megye összesen: 17 db. Ellentétben a többi szomszédos megyével, ezek a települések néhány évtizedre sem tartoztak Veszprém megyéhez. A korai szerzemények (pl. a festett tojások vagy a pásztorokészség) feltehetően Veszprémhez kötődő polgárok adományai voltak. A kerámiatárgyak az 1980-as években a Laczkó Dezső Múzeum nyilvántartásába átleltározott volt sümegi gyűjteményből származnak; a kisméretű felíratos vizeskorsó (Vasvári emlék) minden bizonnyal a vasvári szentkút vizének hazavitélére szolgált. A levesestálat az 1972-es megyei népművészeti pályázatra küldte be szombathelyi készítője. A celldőmölki tárgyak Szalóky Károly egerljai gyűjteményének darabjai voltak. (1. ábra)

Dunántúl

Baranya megye

Beremend 1 db (katonai tiszti nyereg)

Kákics 3 db (hímzett törölköző 1896-ból, futó és terítő a XX. század elejéről)

Ormánság 6 db (sokac ingujjak, hímzett töredék, takaró ruha, lepedővég, díszpárnahuzat)

Somogyhárság 5 db (ifj. Kapoli Antal faragott-karcolt tárgyai 1938-as évekből: kobak, szarudoboz, tülök, faragott tükrös)

Szaporca 2 db (hímzett törölköző, kosártakaró ruha az 1920-as évekből)

Baranya megye (település megjelölése nélkül) 24 db (szöttes kendők, főkötők, sokac ingek és ingujjak, alsós szoknya, zongoraterítő)

Baranya megye összesen: 41 db. Néhány tárgy kivételével Kiss Ilona magángyűjteményének dél-dunántúli darabjai teszik ki a Baranya megyei tárgyak csoportját. (Ehhez a tájhoz gyermekkori emlékei kötötték a gyűjtőt, akinek református lelkész édesapja 1912 és 1915 között szolgált Kákicson). A tárgyak a népművészet iránt megnyilvánuló érdeklődésnek abból az időszakból származnak, amikor a fő cél hímzőtechnikák és hímzésminták megőrzése volt. Erről tanúskodik az eredeti tárgyi összefüggésiből kiemelt töredékek nagy száma: egy-egy különösen gazdagon hímzett és csipkebetétekkel kombinált ingujj vagy egy másodlagos felhasználás során (pl. terítővé) átalakított ingeleje. Ennek köszönhetően a tárgyak életéről, a használat körülményeiről nem állnak rendelkezésünkre adatok, mindössze a szaporcai kendők készítőjének neve ismert. Bár nem ennek a magángyűjteménynek a része volt, minden bizonnyal ugyanebből a korszakból származik az a hímzett ingtöredékekből összevarrt zongoraterítő, amelyet Olaszfaluból (Weimpuszta) az államosítás keretében hozott a múzeumba Vajkai Aurél.

Somogyhárság 1975-ig Somogy megyéhez tartozott – itt élt a pásztorfaragó hagyományokat követő, de már hivatásos népművészként alkotó ifj. Kapoli Antal. Alkotásait a Somogy megye népművészete kötet tárgyalja. (2–3. ábra)

Tolna megye

Ócsény 2 db (parittyafőkötők)

Sárköz 33 db (szöttesek)

Tolna megye összesen: 35 db. A Kiss Ilona magángyűjteményéből származó sárközi textíliák az 1930 és 1950 közötti időszakban készültek, kivéve a néhány évtizeddel korábbra datált két főkötőt. A gyűjtemény jellegéből adódóan a készítés, használat körülményei vagy a készítőik neve ezúttal is ismeretlenek.

Magyarország

Pest megye

Budapest 1 db (halottas lepedőszél)

Máriabesnyő 1 db (faragott bot)

Pest megye összesen: 2 db. A fővárosi adományozótól származó halottas lepedő eredeti készítési és használati helye ismeretlen, stílusa alapján a Felvidéken készített és házaló kereskedők révén elterjedt halottas lepedő típusról van szó, amelyet megyénk területén is előszeretettel használtak. A Máriabesnyőn készült bot alkotója, Nagypál Miklós a XIX. század második felének ismert pásztorfaragója volt, gazdagon díszített botjai közül többet őriznek különböző hazai közgyűjteményekben (pl. Gödöllő, Vác, Néprajzi Múzeum stb.). Ezek egyike a gyűjteményünkben található faragvány, amely az alkotó „történelmi” témájú botjai közé tartozik, ezekhez hasonlóan nemzeti jelképeket, a himnusz szövegét, valamint a magyar történelem jeles alakjait ábrázolja.

Békés megye

Tótkomlós 3 db (vizeskanta, ételhordó, korsó)

A datált, feliratos fazekastermékek Tótkomlósán készültek a XIX–XX. század fordulóján, eddig ismeretlen körülmények között – talán beházasodás révén – kerültek Szentgálra, majd onnan a gyűjteménybe.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Mezőkövesd 2 db (kötény)

Nagy Mihály 1 db (pásztorkürt)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye összesen: 3 db. A hímezett fekete matyó kötények feltehetően a két világháború közötti népművészeti gyűjtőláznak eshettek „áldozatul”, így kerülhettek egy balatonmelléki villába, illetve egy pápai otthonba, amelyeknek 1952. évi „zár alá vételekor” váltak múzeumi tárggyá. A gazdagon díszített spanyolozott szarukürtöt a múzeum alapítása után nem sokkal ajándékozták a múzeumnak, készítésének, használatának körülményei sajnos ismeretlenek. (4. ábra)

Bács-Kiskun megye

Géderlak 1 db (aratókorsó)

Bács-Kiskun megye összesen: 1 db. A géderlaki fazekasműhelyből (Varga Péter) kikerült korsót Adorjánházán használták és az Adorjánháza-Egeralja térségére kiterjedő nagyszabású néprajzi tárgygyűjtéskor került Szalóky Károly gyűjteményébe.

Csongrád megye

Hódmezővásárhely 1 db (faragott Madonna-szobor)

Csongrád megye (település megjelölése nélkül) 1 db (halász kompánia pálinkás butykosa 1846-ból)

E két alföldi műtárgy a gyűjtemény legtalányosabb darabjai közé tartozik: a bekerülés évszámán kívül semmit sem tudunk róluk. A halásztársaság butéliáját 1928-ban adományozták intézményünknek, az első szakleltárkönyvbe azonban – nyilván hasonló megfontolásból, mint a külföldi műtárgyak – nem került be. A II. világháború utáni gyűjteményrendezés sajnos nem járt együtt profiltisztítással, amit e különleges – a feliratban szereplő személyneveknek köszönhetően informatív – tárgy esetében különösen sajnálhatunk. A tanulmányi raktárban „talált” több száz tárgyhoz hasonlóan Vajkai Aurél ugyanis ezt is a törzssanyagba emelte 1955-ben, utat nyitva ezzel a tárgy későbbi kiállítási célú felhasználásához, ami ez esetben a tárgy sorsának beteljesedését jelentette: a butellát abból a tihanyi halászcéhházból lopták el 1970-ben, ahol sem stílusa, sem eredete alapján nem volt semmi keresnivalója. Az egy fából kifaragott, különleges szépségű Madonna szobor (M. Horváth János hódmezővásárhelyi pásztorfaragó alkotása) szintén az 1920-as években került be a gyűjteménybe, ám alkotóján kívül egyéb információk egyelőre nincs róla.

Hajdú-Bihar megye

Balmazújváros 1 db (süveg)

Debrecen 3 db (dohányzacskó, cseréppipák)

Hajdú-Bihar megye összesen: 4 db. A négy tárgy közül a három „eredeti” használati tárgyról nem maradtak felhasználható adatok, az 1974-ben vásárolt süvegről azonban pontos tájékoztatást ad a nyilvántartás. Egy történelmi viseletdarab rekonstrukciójáról van szó, amelyet feltehetően kiállítási célra, megrendelésre készített Mihalkó Zoltán kalaposmester, aki a süveg készítésének technikáját (a szintén Balmazújvárosban működő) nagyapjától tanulta.

Kárpát-medence

Románia (település megjelölése nélkül) 2 db (faragott bot, hímes tojás)

Erdély (település megjelölése nélkül) 13 db (boró-

kaágból faragott székely pipa, hímzett textiltöredék, bokályok)

Arad megye 3 darab (1960–70-es években készült román textiliák)

Bihar megye 4 db (1980 körül készült román szőttek)

Krassószőrény megye 1 db (faragott ivócsanak) + 1 db ? (faragott ivókupa Daruvárról¹⁵)

Balavásár 1 db (lepedőszél töredéke)

Korond 3 db (kancsók, kanta)

Kalotaszeg 3 db (festett pad)

Körös-völgye 1 db (hímzett ing)

Szatmárnémeti 11 db (cigány viseletek)

Vízakna 1 db (sóvályú)

Erdély és a Partium összesen: 41 db. Ez a tárgycsoport többnyire alkalomszerűen szerzeményezett szőrvány darabokból áll. (A Romania feliratú faragott turistabot például, amely talán emléktárgynak készült, feltételezésem szerint véletlenül – igényes helyi pástorfaragások társaságában – került be a Tüskevári Helytörténeti Gyűjteménybe, amely később a múzeum törzanyagának része lett). A román kézimunkák Kiss Ilona magángyűjteményéből származnak, míg a kerámia nagy része államosított Balaton-parti villákban használt dísz tárgy volt az 1930–40-es években. Kivételt képez ez alól az Egerlaja környékén gyűjtött három korondi fazekastermék, amelyet a gyűjtő szerint az 1940-es években házaló korondi kereskedőtől vásároltak a helyi parasztcsaládok. Külön figyelmet érdemel a szatmárnémeti tárggyűjtemény, amelyet egy nagyobb (összesen 24 darabból álló) cigány viseletanyagának a még Szatmárnémetiben készített, de később Veszprémben is használt darabjai alkotnak. (5. ábra)

Felvidék 31 db (vegyes)

Balogpádár 57 db (vegyes)

Gömörpanyit 1 db (ház tervrajza 1939-ből)

Perjés 1 db (abrosz)

Rimaszombat 5 db (református papi főveg és palást, diótartó kosarak, vállkendő)

Sajógömör 175 db (vegyes)

Selmebánya 1 db (váza)

Tesmag 10 db (viselet)

Tornaalja 5 db (1933-as lakodalom kellékei: vőlegény öltözete, esküvői meghívó)

Felvidék összesen: 286 db. A rimaszombati palástkészítő műhelyben készült, de Veszprém megyében használt papi öltözet és a selmebányai polgári ízlésű dísz tárgy (virágváza) kivételével a felvidéki tárgyak

az 1947–48-ban, csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény végrehajtása során kerültek Veszprém megyébe. A kitelepített sváb lakosság házaiba költöző Gömör megyei és ipolysági magyar családok teljes háztartással és gazdasági felszereléssel érkeztek. E szülőföldről hozott tárgyak (elsősorban háziszőtt textiliák, illetve a szövés-fonás eszközkészlete) először 1976-ban jelentek meg a néprajzi gyűjteményben, amelyet az 1980-as évek folyamán öt kisebb-nagyobb tárggyűjtemény követett. A legjelentősebb ezek körül a nagyrészt textiliákból álló bándi gyűjtés anyaga volt, amelynek darabjai Sajógömörben, illetve Tornaalján készültek. Jelentős gyűjtés (vásárlás) zajlott Kislődön, Ajkán, Devecserben és Magyarpolányban is. A három utóbbi helyszínről származnak azok a Balogpádáron szőtt és hímzett textilek, amelyek esetében a készítés és használat körülményeit is gondosan lejegyezte a gyűjtő. Néhány tárgy a Tesmagról Tótvázsonyba, illetve Rimaszombatból Márkóra telepített családok tulajdonából került a gyűjteménybe.

Európa

Bosznia 2 db (legező, guszlica)

Travnik 2 db (csibukszár, hárempapucs)

Bosznia összesen: 4 db. 1908-ban a múzeum jelentésében a néprajzi tár nagyobb gyarapodásai között emlékeztek meg arról a 48 darab bosnyák tárgyról, amelyet dr. László Zoltán adományozott a múzeumnak. A „külföldi művelt és félművelt népek” tárgyi emlékéanyagát 1911-ben majd 1915-ben további boszniai tárgyakkal gyarapította az adományozó, ebből a jelentős anyagból mára azonban mindössze a fentebb részletezett darabok találhatók a Néprajzi Gyűjteményben. Dr. László Zoltán (1881–1961) író, hírlapíró a pénzügyminisztérium főtisztviselőjeként, illetve a Pesti Hírlap balkáni tudósítójaként éveket töltött Boszniában. Gyűjteményének darabjai ebből az időszakból származnak. A veszprémi múzeummal a Balaton felvirágoztatásért tevékenykedő balatoni nyaralótulajdonosként kerülhetett kapcsolatba.¹⁶ (6. ábra)

Bulgária (Rodope hegység falvai, illetve Szmoljan) 130 db

A (főként lakberendezési és apróbb használati tárgyakból álló) tárggyűjtemény Nagy László költő iszkázi szülőházának bolgár szobája számára készítette és adományozta 1984-ben a Szmoljan Megyei Múzeum. A népies szobaberendezés tárgyai mellett a néprajzi

gyűjteménybe került a költő mellszobra valamint szmoljani emlékházának makettje is.

Szerbia (Sabác) 1 db (bocskor)

1915-ben adományozták a múzeumnak, használatának körülményei ismeretlenek.

Európán kívül

Afrika 5 db (késtok, fedeles kosarak)

Egy bódéi polgár adományaként kerültek a múzeumba (mind az ajándékozó, mind a gyűjtemény eredeti tulajdonosának nevét olvashatatlanul vezette be a Szerzeményi Naplóba Laczkó Dezső). Feltehetően annak a 18 darab „*asszuáni néger néprajzi tárgyból*” álló együttesnek a XX. századot átvészelt néhány darabjáról van szó, amely 1908-ban a néprajzi tár jelentősebb gyarapodási tételei között az évi jelentésbe is bekerült.¹⁷ (7. ábra)

Elő-India 2 db (faeke-modell, csónak-modell)

Gudur 4 db (nyílhegyek)

India összesen: 6 db. Ludwig Jenő veszprémi (?) polgár adományaként két alkalommal (1909, 1914) is gyarapodott a múzeum „*hindu tárgyakkal*”, összesen 54 darabbal. A szobrokból, modellekből és egyéb – a bekerüléskor „néprajzinak” minősített – tárgyakkól álló gyűjteményből 1954-ben már csak ezt a néhány darabot leltározta be Vajkai Aurél.

Kaukázus 1 db (emberfejlet formázó faragott bot)

A múzeum története szempontjából különleges értékű tárgyat a múzeumalapító Laczkó Dezső hozta magával kaukázusi útjáról, amelyen Déchy Mór vezetésével vett részt 1902-ben. (8. ábra)

Kína 2 db (festett, faragott bot, fakupa)

A tárgyak eredete ismeretlen. A bambusz ivóedény Békefi Antal zirci gyűjteményének darabja volt, a bambusz bot a II. világháború előtti, 1950-es években leltározott anyagból származik. (9–10. ábra)

tengerentúli 6 db (dob, bőr pajzsok, nyíltartó tok,)

A „*tengerentúli*” meghatározás Vajkai Auréltól szár-

mazik, aki lényegében az ismeretlen eredetű egzotikus tárgyakat jelölte így. Az észak-afrikai, közel-keleti, illetve balkáni nakkarával rokonítható üstdob a középkorban még a magyar nyelvterületen is sűrűn használt, ám a XIX. századra teljesen kiszorult hangszertípusba tartozik.¹⁸ Tekintettel a gyűjtemény egyéb külföldi tárgyegyütteseire, a dob valószínűleg Boszniából származik, de teljességgel az afrikai eredet sem zárható ki. Minden bizonnyal afrikai eredetűek viszont azok a fegyverek, amelyek gróf Pejácsevich Mikó Endre (1884–1939) Szépalma-pusztai kastélyából kerültek a múzeumba, mint az államosított ingatlan berendezési tárgyai. A kastélyból származó tárgyak (amelyek némelyike minden bizonnyal az értékes Andrassy-gyűjtemény darabja volt) nagy része a történeti, illetve iparművészeti gyűjteménybe került. (11. ábra)

régészeti leletek kb. 30 (?) db (lándzsacsúcsok, vascsákányok)

A Néprajzi Gyűjteménybe beletárolt erősen rongált, hiányos lándzsacsúcsok állapotuk alapján gyaníthatóan a föld alól kerültek elő. 1955-ben egy sorozatban leltározták be, néhány tárgynál feltüntetve a korát is: „római” (III. század?), XI–XIV. század, VII. század (Várpalota Unio) stb. Gyaníthatóan a földből került elő a gyűjtemény három szőlőmetsző kése is, amelyből kettő (Siófok, Töreki-pusztá, ill. Enying lelőhellyel) jelenleg kormeghatározás nélkül, a harmadik pedig „római? Baláca-pusztá” megjegyzéssel szerepel a nyilvántartásban. (12. ábra). További alaposabb vizsgálatot igényel az a mintegy másfél tucatnyi erősen korrodeált vascsákányból (bárdból) álló sorozat is, amelyet szintén 1955-ben, mint a „tanulmányi raktárban talált” tárgyakat vettek nyilvántartásba. Bár a rongált állapot természetesen nem bizonyíték a tárgy korát illetően, maga a tárgytípus azonban felkelti a gyanút, hogy középkori leletekkel állunk szemben. Ezt a gyanút igazolja a sorozat két tárgyánál bejegyzett lelőhely, illetve kormeghatározás is. „*avar vascsákány a veszprémi huszárostetői temetőből*”, illetve „*sírlelet a Szent Anna-kápolnából*”. Mindkét helyszínről egy-egy nagyobb (8 illetve 26 darabos) tárgyegyüttes került a múzeumba 1914-ban, illetve 1907-ben – a többi lelet azonban minden bizonnyal a régészeti vagy az iparművészeti törzsanyagban kapott nyilvántartási számot.

orosz hadifogoly emléktárgyak 15 db

A faragott – néhány esetben cirill betűs felirattal ellátott és datált – evőeszközök, dobozok, játékok

egy része a hajmáskéri hadifogoly táborban készült, ahonnan még a tábor fennállásának idején ajándékként került a múzeumba. Egy szintén feliratos dohányszelence és két faragott villa az ostffyasszonyfai táborban készült, egy arany és bronzsínűre festett kánál pedig 1945-ben szibériai fogságból került haza. (13–14. ábra)

oroszkatonai tárgyak 1 db (nagajka)

Schamschula Dezső honvédtábornok 1915-ben több

I. világháborús tárgyat is ajándékozott a múzeumnak „*hadiemlékek*” címen.

E tárgyak egy részét 1928-ban a múzeum (csere-tárgyként?) a budapesti Hadi múzeumnak (Hadtörténeti Múzeumnak) adta tovább. Egy részük azonban maradt a gyűjteményben, köztük – meglepő párosításban – egy „*oroszlengyelországi kirabolt kastyéból származó mamutlábszártöredék ... és egy kőzák tiszt elhagyott szerelékéből származó nagajka.*” Ma még talány, hogy ez utóbbi végül milyen megfontolásból került a néprajzi gyűjteménybe.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

BALÁZS 2000 = Segédlet múzeumi gyűjteményi terv készítéséhez. Kézirat gyanánt. (Szerk./Ed.: Balázs Gy.) Budapest 2000

BRAUER–BENKE 2006 = BRAUER – BENKE J.: Népi hangszerek a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban. Veszprém 2006 (Kézirat)

GYÖRFFY 1930 = GYÖRFFY I.: Magyar népi hímzések. A cifraszűr. Budapest 1930

JELENTÉS, 1908, 1910, 1926, 1931 = A veszprémvármegyei Múzeumi Bizottság és Múzeumi Egylet jelentése

KATONA 2001 = KATONA E.: Posztóból készült viseletdarabok. In: Somogy megye népművészete. (Szerk./Ed.: Kapitány O. – Imrő J.) Kaposvár 2001. 173–194.

LACKOVITS é.n. = LACKOVITS E.: „...Illő hozományokkal felszerelve...” Kiss Ilona magángyűjteményének textíliái. (kiállításvezető)

PINTÉR 1994 = PINTÉR J.: 125 éve született Ambrózy-Migazzi István. Honismeret 22. 1994/3. 27–31.

S. KOVÁCS 2001 = S. KOVÁCS I.: Pásztorművészet. In: Somogy megye népművészete. (Szerk./Ed.: Kapitány O. – Imrő J.) Kaposvár 2001. 329–372.

SÁROSI 1962 = SÁROSI B.: A magyar népi furulya. Ethnographia 73. 1962. 4. 50–611.

¹ BALÁZS 2000

² Az adatok elégtelensége miatt gyakran csak feltételezésekre hagyatkozhatunk egy-egy tárgy azonosításakor.

³ JELENTÉS 1926. 5–6.

⁴ Ambrózy-Migazzi István (1869–1933) Malonya birtokosa, a malonyai arborétum megteremtője volt. Trianon után telepedett le Vas megyei birtokán, ahol újabb mediterrán kert építésébe kezdett (PINTÉR 1994). Az általa készített tárgy Nagyesztergárra kerülésének körülményei egyelőre ismeretlenek.

⁵ pl. 1908-ban 48 darab bosnyák tárgy és 18 db asszuáni néger néprajzi tárgy érkezett a néprajzi tárba. JELENTÉS 1908. 12.

⁶ A szerzeményi napló több ízben tanúskodik arról a múzeumigazgatói szándékról, hogy eleve cseretárgyként szerezzon be néprajzi anyagot. A múzeumok közötti cseregyakorlatra jó példa az az 1924-ben lezajlott ügylet, amelyben Laczkó Dezső dudari, bakonymagarszombathelyi, ságvári és bakonyszentlászlói szőttes és varrottas textiliákat adott át Viski Károlynak, a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya örének. Múzeumtörténeti Adattár 1924.

⁷ Mára a gyűjteményben e tárgyaknak kb. 1/10-e található.

⁸ JELENTÉS 1910. 14.

⁹ JELENTÉS 1931. 11.

¹⁰ A több mint 500 darabos gyűjtemény egy része (198 darab) került a múzeumba 1997-ben. Ez túlnyomó rész Nyárádon készült és ott használt díszített lakástextilekből és viseletdarabokból áll, hiszen a somogyi születésű, később tanítói pályán dolgozó gyűjtő e falu népéletét tanulmányozta behatóan, és hímzéspinta-gyűjteményét is itt kezdte megalapozni. Később a magyar nyelvterület egészéről gyarapította gyűjteményét kézzel varrott és hímzett vászonholmival. LACKOVITS é.n.

¹¹ A bakonyi rátétes és somogyi hímzett cifraszűrök eltérő jegyeit éppen e tárgy kapcsán szemléltette Györffy István. GYÖRFFY 1930. 189–220.

¹² KATONA 2001

¹³ S. KOVÁCS 2001. 369.

¹⁴ vö. SÁROSI 1962. 590.; BRAUER-BENKE 2006

¹⁵ Daruvár nevű helység Krassósörény és Pozsega megyében (Horvátország) is található. A szerzeményi adatok nem igazítanak el a tekintetben, hogy melyikből származik a tárgy.

¹⁶ vö. Magyar Életrajzi Lexikon II. Budapest 1967

¹⁷ JELENTÉS 1909. 13.

¹⁸ BRAUER-BENKE 2006. 6.

“STRANGE” OBJECTS IN THE ETHNOGRAPHY COLLECTION OF THE “LACZKÓ DEZSŐ” MUSEUM

This paper is a further station of the analysis is going on in the Ethnographical Collection of the “Laczkó Dezső” Museum. For this once the group of the “strange objects” is examined, namely those pieces that cannot be interpreted in the context of a county collection. Although every museum has exact conception of the main parameters and province of its collections, still enrichment often occurs in a passive way. Occasionally this phenomenon effects indifferent and consequently problematic objects in the registers and in the store-houses.

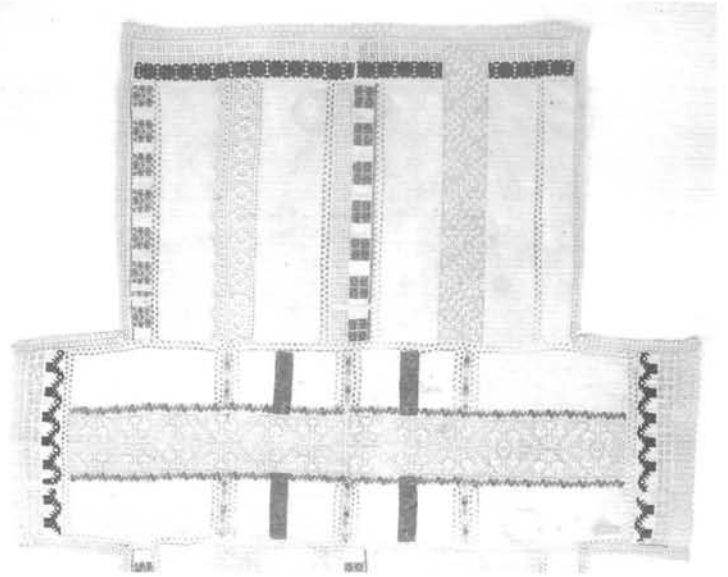
This time the indifference of an object is defined only in a geographical sense, because analysing of the meaning of an object would postulate a certain kind of museological convention about defining “ethnographical” or “historical” objects.

In geographical sense there are 883 “strange” objects in

the studied collection (3 %). In the second part of the article a detailed list is annexed that presents these 883 pieces and their history, systematized by a geographical respect (counties bordering on Veszprém County, Transdanubia, Hungary, Charpatian Basin, Europa, another continents). The presented objects may be divided into two main groups. In the first group fall the objects that had been made and/or used out of the border of the collection collection area of the “Laczkó Dezső” Museum, nevertheless they are important pieces of the collection (e.g. the dresses of a gipsy family that moved from the Partium into Veszprém or ceramics made in Hódmezővásárhely but used in a peasant house in Veszprém County). The other section is the group of totally indifferent objects: these have not any relation with the local popular culture (e.g. musical instruments or weapons from Africa; archeological finds).

1. ábra. Festett, karcolt tojás
(Hegyfalu, 1904 körül). Ltsz.: H 6
Figure 1. Painted egg
(Hegyfalu, around 1904)

2. ábra. Hímzett dél-dunántúli ingujjából
varrt zongoraterítő. Ltsz.: 53.11.106.
Figure 2. Piano runner made of the pieces
of couched shirts
(South-Transdanubia)

3. ábra. Hímzett lepedővég
(Ormánság 1930-as évek). Ltsz.: 97.14.61.
Figure 3. Couched sheet (South-Transdanubia,
around 1930)

4. ábra. Matyó kötény. Ltsz.: 53.11.113.
Figure 4. Matyo pinafore

5. ábra. Kötény: cigány viselet darabja (Szatmárnémeti). Ltsz.: 82.12.3.
Figure 5. Pinafore: part of a gypsy costume (Szatmárnémeti)

6. ábra. Boszniai fa legyező
(Travnik, XIX–XX. század fordulója). Ltsz.: 54.9.29.
Figure 6. Fan (Bosnia, around 1900)

7. ábra. Fedeles kosár. (Afrika) Ltsz.: 55.222.5.
Figure 7. Lidded basket (Africa)

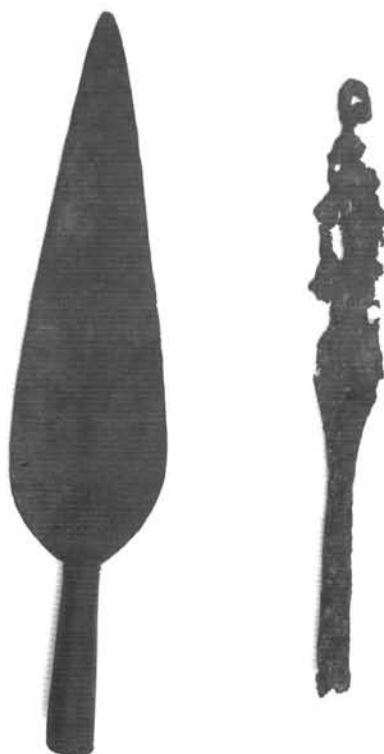
8. ábra. Faragott bot
a Kaukázusból (Laczkó Dezső
ajándéka). Ltsz.: 54.34.12.
Figure 8. Graven stick (Caucasus, presented by Dezsó Laczko)

9–10. ábra. Bambusz ivóedény (Kína).
Ltsz.: 72.3.131.
Figure 9–10. Bamboo cup (China)

11. ábra. Krokodilbőr pajzs (Afrika?).
Ltsz.: 53.10.9.
Figure 11. Crocodile leather shield (Africa ?)

12. ábra. Lándzsacsúcsok a III.,
illetve a VII. századból.
Ltsz.: 55.340.1., 55.343.1.
Figure 12. Spear-heads (III–IV. th)

13. ábra. Cirill betűs felirattal ellátott faragott villa
(oroszladifogoly munka, 1914–1918).
Ltsz.: 72.3.128.
Figure 13. Fork with russian subtitles (made by a russian prisoner of war, 1914–1918)

14. ábra. Szalmafonatos díszdoboz
(oroszladifogoly munka, 1914–1918).
Ltsz.: 54.27.1.
Figure 14. Straw box (made by a russian prisoner of war, 1914–1918)

